

Considerații asupra utilajului litic cioplit din stațiunea de la Satu Barbă Groapa de Animale

Tudor HILA*, Cătălin BEM*

Abstract: The main objective of the archaeological research on the 3C (Dolea - Margine) section of the future Borș - Brașov highway was the identification of potential archaeological site which were then to be investigated in an significant manner in order to achieve the proposal for archaeological discharge. Previously unknown, the site of Satu Barbă Groapa de Animale (Abram village, Bihor County) (RAN code - 27141.1) is located approximately between Km 015 + 850 and Km 016 + 000, having an area of about 100x100 m². It was actually surveyed an area of 311 m². From the point of view of immediate results, it seems to be a short-lived occupation, belonging to a Bodrogekészű community. The only complexes discovered and researched in whole or in part are the pit of a hut and other three very likely pits, containing, each, two vessels.

The inventory of chipped lithics consists of 63 pieces, of which 52 (82.5%) are obsidian, nine of silex (14.3%) and two of quartzite (3.7%). The very large percentage of the parts chipped in obsidian, the existence of the three depleted cores, the possibility that by means of refitting the chipped pieces can be attributed to these cores, the existence of the pieces from all the stages of lithic carving show that all the activities of the operator chain were carried out in the settlement of Satu Barbă. Obviously, the very small dimensions of the pieces are given by the raw material morphology.

We can not but remember the unprocessed gravel discovered at the Margine Natu site, just 1.4 km from the Satu Barbă Groapa de Animale. It most likely comes from the Barcău river bed. From a macroscopic point of view, one of the two types of obsidian identified (the one from which most of the chipped pieces, including the nuclei come from), has the same attributes as the mentioned gravel (black, translucent, gray cortex, very polished surface, small size).

If the cutting up in the obsidian is complex, it is not the same thing to say about the few pieces that are chipped in silex. Among them dominate the finite pieces, probably brought into the settlement in this form.

Rezumat: Obiectivul principal al cercetărilor arheologice de pe tronsonul 3C (Dolea - Margine) al viitoarei autostrăzi Borș - Brașov a fost identificarea unor potențiale stațiuni arheologice care urmau, apoi, să fie cercetate de o manieră semnificativă, în vederea propunerii de descărcare de sarcină arheologică. Necunoscută anterior, stațiunea de la Satu Barbă Groapa de Animale (com. Abram, jud. Bihor) (cod RAN – 27141.1) este situată aproximativ între Km 015+850 și Km 016+000, având o suprafață de cca 100x100 m². A fost cercetată efectiv o suprafață de 311 m². Prin prisma rezultatelor imediate, pare să fie o locuire de scurtă durată, aparținând unei comunități Bodrogekészű. Singurele complexe descoperite și cercetate integral sau parțial sunt groapa unui bordei și alte trei foarte probabile gropi, conținând câte două vase.

Inventarul litic cioplit este alcătuit din 63 de piese, dintre care 52 (82,5%) sunt din obsidian, nouă din silex (14,3%) și două din cuarțit (3,7%). Procentul foarte mare al pieselor debitate din obsidian, existența celor trei nuclee epuizate, posibilitatea ca prin remontaj să se poată atribui piese de debitaj acestor nuclee, existența debitajului provenind din toate etapele de cioplire litică arată că în așezarea de la Satu Barbă se realizau toate activitățile lanțului operator. Evident, dimensiunile foarte mici ale debitajului sunt date de morfologia materiei prime.

Nu putem să nu reamintim galetul neprelucrat descoperit în situl de la Margine Natu, aflat la numai 1,4 km de cel de la Satu Barbă Groapa de Animale. Acesta provine cel mai probabil din albia Barcăului. Din punct de vedere macroscopic, unul dintre cele două tipuri de obsidian identificate (cel din care provin majoritatea

* Muzeul Național de Istorie a României, Calea Victoriei, nr. 12, București, sector 3, 030026; hilatudorvirgil@yahoo.com, catalinbem@yahoo.com.

fragmentelor de debitaaj, inclusiv nucleeele), are aceleași atribute ca și galetul amintit (culoare neagră, translucid, cortex cenușiu deschis, suprafață foarte șlefuită, dimensiuni reduse).

Dacă debitaajul din obsidian este complex, nu același lucru putem să îl spunem despre puținele piese debitate din silix. În rândul acestora domină piesele finite, aduse probabil în această condiție în așezare.

Keywords: Bodrogekérsztúr, chipped lithic inventory, flint, obsidian, refitting.

Cuvinte cheie: Bodrogekérsztúr, utilaj litic cioplit, silix, obsidian, remontaj.

◆ Introducere

Obiectivul principal al cercetărilor arheologice¹ de pe tronsonul 3C (Dolea – Margine) al viitoarei autostrăzi Borș - Brașov a fost identificarea unor potențiale stațiuni arheologice care urmau, firesc, apoi, să fie cercetate de o manieră semnificativă, în vederea propunerii de descărcare de sarcină arheologică.

Necunoscută anterior, stațiunea de la Satu Barbă *Groapa de Animale* (com. Abram, jud. Bihor) (cod RAN – 27141.1) este situată aproximativ între Km 015+850 și Km 016+000, având o suprafață de cca 100x100 m² (fig. 1-2). În aria cercetată, dealurile prezintă înclinări generale spre nord, fiind tăiate de văi înguste, majoritatea reprezentând cursuri temporare, întreaga zonă având, astfel, un aspect colinar, vălurit și crestat (fig. 2).

Așezarea este amplasată pe un platou dominant (fig. 2-3), la nu mai mult de 1,4 km de situl de la Margine *Natu* (C. Bem *et alii* 2006) (fig. 2), mărginit spre est și vest de câte o vale relativ abruptă, pentru ca spre nord să se piardă lin în lunca Barcăului. Spre sud se leagă prin pante mai mult sau mai puțin line de zona montană.

A fost cercetată efectiv o suprafață de 311 m² (fig. 3). Prin prisma rezultatelor imediate, pare să fie o locuire de scurtă durată, aparținând unei comunități Bodrogekérsztúr. Singurele complexe descoperite și cercetate integral sau parțial sunt groapa unui bordei și alte trei foarte probabile² gropi, conținând câte două vase. Groapa bordeiului era săpată în trepte, cu dimensiuni minimale de 3,40x4,70 m. A fost identificată în urma trasării unor secțiuni în afara traseului³ autostrăzii și pentru identificarea unor eventuale limite ale stațiunii. Nu există concentrări de materiale arheologice, cu excepția amintitelor complexe.

Stratigrafia⁴, similară în toate cele 24 de secțiuni cercetate (fig. 4) în sit, este asemănătoare cu cea a întregii zone: (1) orizontul organic al solului actual (de max. 8 cm); (2) silt fin cenușiu-gălbui deschis, omogen, compact, bine sortat; (4) nivel carbonatic fin, cenușiu

¹ Colectivul științific a fost alcătuit din Cătălin Bem (MNIR) – responsabil, Cătălin Nicolae, Sorin Oanță-Marghitu, Katia Moldoveanu, Mihai Florea (MNIR), Adrian Bălășescu (IAB), Constantin Haită, Valentin Radu, Ionuț Fronescu (MNIR) – membri. Perioada de desfășurare a cercetărilor a fost 3 august – 30 septembrie 2004. În luna noiembrie a aceluiași an, întregul platou pe care se afla stațiunea a fost excavat de către firma constructoare (fig. 5).

² Omogenizarea pedogenetică nu a permis precizări despre forma și structura niciuneia.

³ O problemă importantă a constituit-o marcarea efectivă, pe teren, a centrului și, implicit, a traseului exact al autostrăzii. Multitudinea de tipuri de borne topografice, mai vechi sau mai noi, indicativele numeroase, adesea schimbate săptămânal, nu au făcut decât să complice o situație confuză din acest punct de vedere. Mai mult, informațiile întotdeauna contradictorii oferite fie de reprezentanți ai firmei constructoare, fie ai (pe atunci) Companiei Naționale de Autostrăzi și Drumuri Naționale, fie chiar ai proiectantului, au conturat o imagine deformată asupra traseului exact al autostrăzii. De aceea, o parte a secțiunilor de cercetare au fost trasate în exteriorul acesteia.

⁴ Descrierea sedimentologică a fost realizată de către domnul Constantin Haită, căruia îi mulțumim și pe această cale.

deschis, omogen, relativ compact, cu o porozitate ridicată, bine sortat. Acest nivel conține și puținele urme antropice identificate și din el a fost săpată și groapa bordeiului (din S014D și S014DI). S-a format pe baza nivelului siltic, prin precipitarea carbonatului de calciu. (3) argilă siltică cu muscovit, brun roșcată, eterogenă, compactă, bine sortată, cu pete și concentrări oxidice (de fier și mangan). Așadar, rarele fragmente ceramice sau piesele litice sunt dispuse într-un strat de origine geologică, nu antropică. Materialul ceramic descoperit în toate secțiunile este de mici dimensiuni, difuz spațial și aparent rulat. Inventarul litic cioplit – subiectul și obiectul acestor considerații – este alcătuit din 63 de piese, dintre care 52 (82,5%) sunt din obsidian, nouă din silex (14,3%) și două din cuarțit (3,7%) (fig. 6).

◆ Piesele debitate din obsidian

Piesele de obsidian domină eșantionul, reprezentând 82,5% din totalul pieselor litice. Din punct de vedere al materiei prime utilizate, obsidianul poate fi divizat macroscopic în două categorii principale: un tip de material translucid și unul cenușiu, mat. Marea majoritate a pieselor corticale provin din primul tip, cu un cortex neted, foarte uzat.

Produsele de debitaj corticale reprezintă 57,7% (30) din totalul pieselor de obsidian (fig. 7). Dintre acestea, una singură (3,3%) are 100% cortex dorsal (inclusiv talon cortical), patru (13,3%) au 100% cortex dorsal (fără talon), trei (10%) au cortex dorsal peste 60%, în timp ce restul pieselor (73,3%) au mai puțin de 30% cortex dorsal.

Dimensiunile produselor de debitaj sunt reduse (fig. 8), cu lungimi cuprinse între 6 și 45 mm, lățimi între 2 și 23 mm și greutatea între <0,1 și 14,1 g, grosimea lor, la nivelul bulbului de percuție, variind între 1 și 3 mm. Dintre piesele ce prezintă bulb de percuție, 18 îl au estompat sau difuz și trei pronunțat. Grosimea debitajului la nivelul bulbului de percuție variază între 1 și 3 mm.

Cele trei nuclee epuizate ce se găsesc în eșantion sunt de asemenea de mici dimensiuni (25/19/10 mm și 4,9 g, 10/16/12 mm și 4,4 g, și 14/10/10 mm și 2,3 g) (fig. 11/1-2). Nucleele sunt unidirecționale, cu cortex pe suprafața opusă negativelor laminare în proporție de 80%, 65%, respectiv 30%. În toate cazurile par să fie fragmente din nuclee refolosite. Într-un caz, platforma este realizată prin îndepărtarea unor fragmente corticale (după cum reiese și în urma remontajului).

Datorită dimensiunilor, numărul de negative este redus (maxim cinci negative laminare), fără amenajarea planului de lovire.

Suporturi laminare

46,1% (24) dintre piese sunt suporturi laminare (fig. 11/5-12). Debitarea laminară este realizată exclusiv unipolar. 14 piese au urme corticale. Dintre acestea una are 100% cortex dorsal (exceptând talonul), două suporturi fragmentate (ce provin de la aceeași lamelă – fig. 11/5) au cortex dorsal în proporție de 70%, iar restul de zece suporturi laminare au sub 30% cortex dorsal. Suporturile laminare sunt în cele mai multe cazuri fragmentate (80%). Astfel, 15 sunt fragmente proximale, trei distale și două meziale. Taloanele pieselor întregi și ale fragmentelor proximale pot fi diedre (trei), fațetate (șapte), punctiforme (trei) și netede (două). Secțiunile trapezoidală și triunghiulară apar, fiecare, în 11 cazuri (45,8% x 2), iar cea pentagonală în două cazuri (8,3%). Profilul concav caracterizează zece suporturi laminare (41,6%), profilul rectiliniu apare în șapte cazuri (21,1%), cel torsionat în cinci (20,8%) iar cel concav torsionat în două cazuri (8,3%).

Din punct de vedere al dimensiunilor, toate suporturile laminare sunt mici, având lungimea cuprinsă între 7 și 25 mm, lățimea între 5 și 12 mm, greutatea fiind între 0,1 și 0,8 g. Din acestea, 16 au lungimi cuprinse între 13 și 20 mm iar opt între 7 și 12 mm (fig. 9).

Suporturi retușate

Suporturile retușate sunt în număr redus, reprezentând 17,3% din totalul produselor din obsidian (fig. 12/1-7). Lotul include patru gratoare (trei pe suport laminar și unul pe suport de tip așchie), un burin pe așchie, un suport laminar cu *encoche*, două suporturi laminare retușate, un suport de tip așchie retușat și o piesă trapezoidală. Retușa este marginală, normală sau alternă, razantă sau oblică.

Trei dintre suporturile folosite sunt piese corticale, două având urme de cortex în cantitate mică, iar cel de-al treilea cu suprafața dorsală acoperită în proporție de 60% de cortex. Din punct de vedere al dimensiunilor alese, au fost folosite piese având lungimi cuprinse între 9 și 18 mm și lățimi între 5 și 10 mm (fig. 9). Nu pare a exista un interes deosebit pentru un anumit tip de suport; șase au profilele transversale trapezoidale și trei triunghiulare. Profilul concav apare în cinci cazuri, iar cel rectiliniu în trei; profilul torsionat nu apare în rândul suporturilor alese.

În afară de piesele amintite, menționăm încă cel puțin patru suporturi laminare ce prezintă urme de lustru sau alte urme vizibile de folosire.

Din punct de vedere tehnologic sunt evidențiate toate etapele lanțului operator. Produsele de decorticare și preparare sunt foarte bine reprezentate (relevant este și procentul de piese corticale). Începutul debitajului este evidențiat prin două cretes (nu au putut fi integrate în procesul de remonaj) și de trei fragmente laminare complet corticale. Majoritatea suporturilor laminare provin din *plein Debitage*. Ca produse de reamenajare amintim trei tablete. Cele trei nuclee existente sunt de asemenea reamenajări ale unor fragmente ale unor nuclee folosite.

Cu ajutorul remontajului, o parte a secvenței operatorii a putut fi refăcută. Astfel, două suporturi laminare (*plein Debitage*) și două așchii de decorticare / preparare au fost atribuite la două din cele trei nuclee. De asemenea două fragmente laminare secționare intenționat au putut fi reîntregite.

◆ Piesele debitate din silex și cuarțit

În afară de obiectele de obsidian, debitajul litic de la Satul Barbă mai conține nouă piese de silex și două de cuarțit (dintre acestea una nu are stigmat clare). Dintre acestea doar două așchii (20% din produsele sigure de debitaj) sunt piese corticale, având 70% și, respectiv, 55% cortex dorsal.

În ceea ce privește silexul (fig. 12/8-12), din punct de vedere microscopic nu există o unitate a materiei prime, existând o varietate coloristică (brun roșcat, cenușiu cu incluziuni cenușii deschise și cenușiu opac).

Din produsele sigure de debitaj, șase (60%) sunt suporturi laminare fragmentate (un fragment proximal, trei meziale și un fragment distal). Dimensiunile rămân mici (11-26 mm/10-15 mm/0,1-1,3 g) (fig. 10). În secțiune transversală se recunosc profilele trapezoidal (patru) și triunghiular (două). Trei suporturi laminare au profil transversal rectiliniu și două torsionat; profilul concav nu se regăsește în acest eșantion. Fragmentul proximal are talon

neted și bulb de percuție estompat, cu grosimea în dreptul lui de 2 mm. Două dintre suporturile laminare din silex sunt arse.

Trei fragmente laminare prezintă retușe marginale. Două au troncatură dublă, una având retușă oblică inversă pe ambele laturi, cea de-a doua fiind o lamă mezială cu retușă semi-abruptă cu urme de lustru (de la prinderea într-un mâner) și retușă marginală fină pe latura opusă. Al treilea fragment laminar prezintă retușă directă abruptă pe ambele laturi. Un alt fragment laminar are urme marginale de lustru.

◆ Concluzii

Dacă debitajul din obsidian este complex, nu același lucru putem să îl spunem despre puținele piese debitate din silex. În rândul acestora domină piesele finite, aduse probabil în această formă în așezare.

Procentul foarte mare al pieselor debitate din obsidian, existența celor trei nuclee epuizate, posibilitatea ca prin remontaj să se poată atribui piese de debitaj acestor nuclee, existența debitajului provenind din toate etapele de cioplire litică arată că în așezarea de la Satu Barbă se realizau toate activitățile lanțului operator.

Evident, dimensiunile foarte mici ale debitajului sunt date de morfologia materiei prime. Astfel, nu putem să nu reamintim galetul neprelucrat descoperit⁵ în situl de la Margine *Natu* (C. Bem *et alii* 2006, p. 94), aflat, așa cum menționam, la numai 1,4 km de cel de la Satu Barbă *Groapa de Animale* (fig. 2). Galeții, uneori spărți intenționat, fac parte din inventarul tuturor gropilor – arse sau nearse – care caracterizează situl de la Margine *Natu*. Fie din gresie sau cuarțit, fie din tuf calcaros, aceștia provin, cu cea mai mare probabilitate, din albia Barcăului. Fără îndoială, sursa pentru galetul⁶ de obsidian este aceeași cu sursa pentru toți ceilalți galeți. Este, așadar, foarte probabil, că râul spală într-o zonă din aval amonte depozite de obsidian. Cu alte cuvinte, Barcăul, pe cursul superior și cel mijlociu (sau unul din afluenții săi din aval de Margine) traversează o posibilă arie sursă pentru obsidian. Din punct de vedere

⁵ Piesa aparține inventarului Cx25 – o groapă nearsă de formă rectangulară, cu colțuri rotunjite, având 1,51x1,81 m, o adâncime maximă de 49 cm și o orientare aproximativ nord-vest – sud-est. Inventarul este completat de:

- fragmente milimetrice de cărbune – în umplutură,
- numeroase fragmente de lipitură arsă (fără ardere pe loc) – în umplutură și pe fundul gropii,
- opt galeți de cuarțit – întregi, nuanțe roșietice (4) și cenușiu deschis (4),
- două fragmente de galeți de cuarțit – sparte intenționat, nuanțe cenușiu deschis (1) și roșietice (1),
- un galet de gresie,
- fragmente ceramice (149), majoritatea arse secundar, aparținând unui număr de 18 vase, cel puțin trei parțial restaurabile, din pastă grosieră cu pietriș și mult nisip în compoziție,
- fragmente ceramice (14), majoritatea arse secundar, aparținând unui număr de cinci vase, unul parțial restaurabil, din pastă fină, cu nisip fin în compoziție, cenușie,
- două fragmente ceramice aparținând unui vas (nerestaurabil, de formă indeterminabilă) din pastă fină, nisipoasă, foarte omogenă, cenușiu-roșietică, cu suprafețele exterioare negre lustruite (Przeworsk?).

⁶ Pentru a fi determinată roca, precum în cazul majorității celorlalți galeți, nucleul de obsidian a fost spart (cortexul foarte rulat împiedica simpla lectură). Este evident faptul că nu tipul rocii a fost vizat în momentul culegerii sale, ci tipul piesei.

macroscopic, unul dintre cele două tipuri de obsidian identificate la Satu Barbă (cel din care provin majoritatea fragmentelor de debitaj, inclusiv nucleeele), are aceleași atribute ca și galetul amintit (culoare neagră, translucid, cortex gri cenușiu și foarte rulat, dimensiuni reduse).

◆ Bibliografie

- C. Bem *et alii* 2006 C. Bem, M. Florea, K. Moldoveanu, Cercetări arheologice pe traseul autostrăzii Transilvania. Margine *Natu* (jud. Bihor) – observații preliminare, *CA*, 13, p. 89-109.

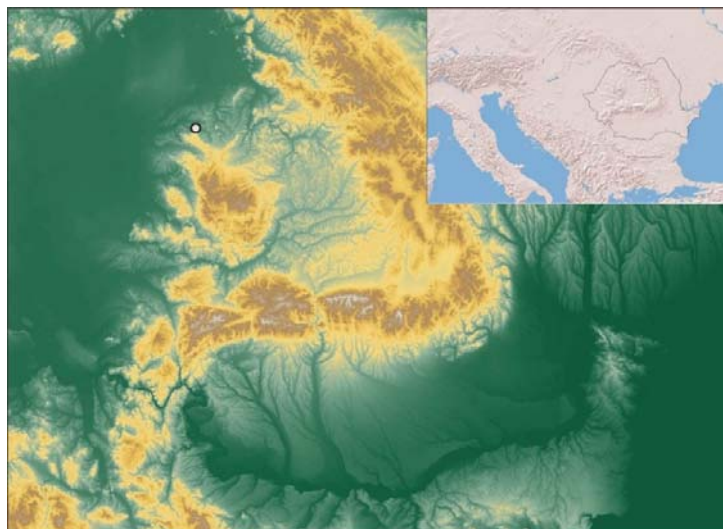

Fig. 1. Localizarea sitului Satu Barbă *Groapa de Animale*.
The location of the site Satu Barbă *Groapa de Animale*.

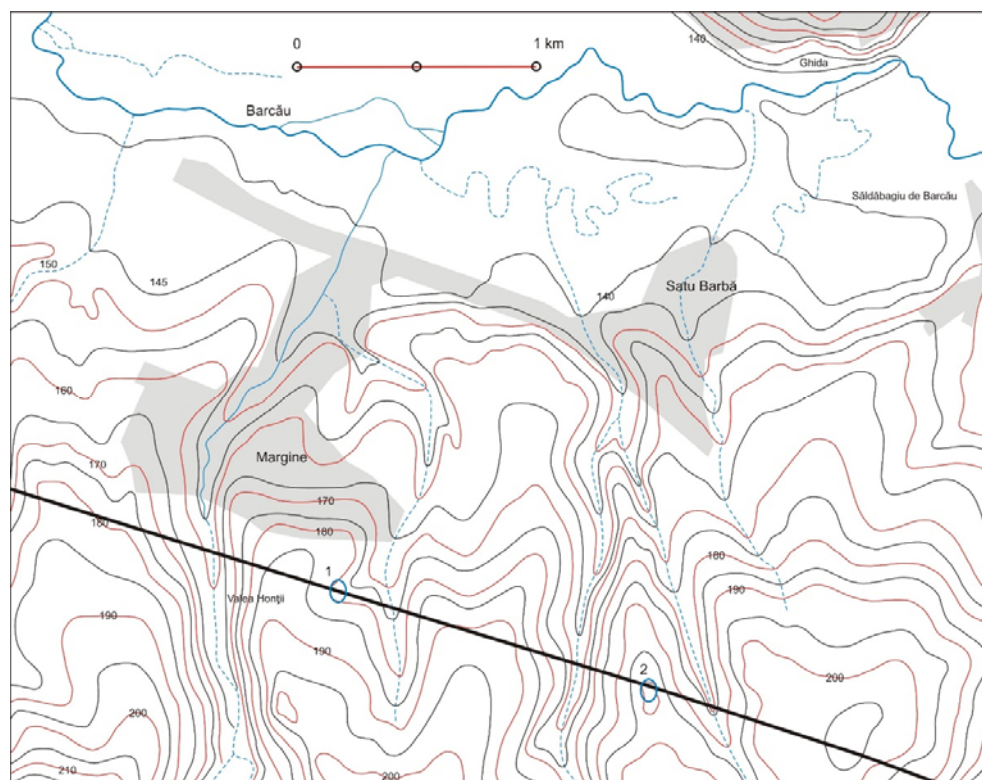

Fig. 2. Harta zonei Margine - Satu Barbă cu indicarea traseului *viitoare* autostrăzi. 1. situl de la Margine *Natu*; 2. situl de la Satu Barbă *Groapa de Animale*.

The map of the zone Margine - Satu Barbă, with the indication of the route of the *future* highway. 1. the site from Margine *Natu*; 2. the site from Satu Barbă *Groapa de Animale*.

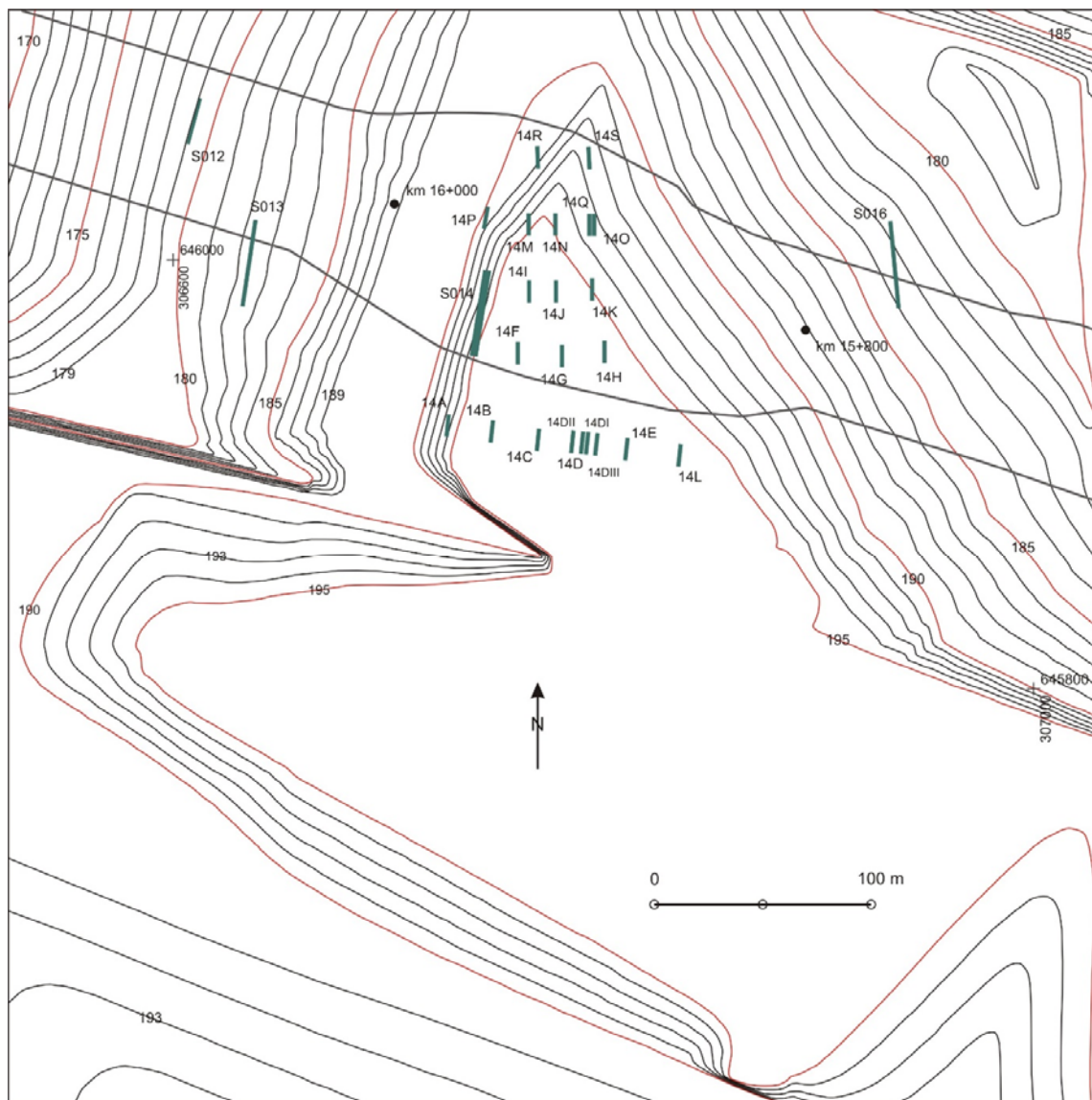

Fig. 3. Planul general al secțiunilor trasate și cercetate în situl de la Satu Bară Groapa de Animale.

The general plan of the sections traced and researched in the site from Satu Bară Groapa de Animale.

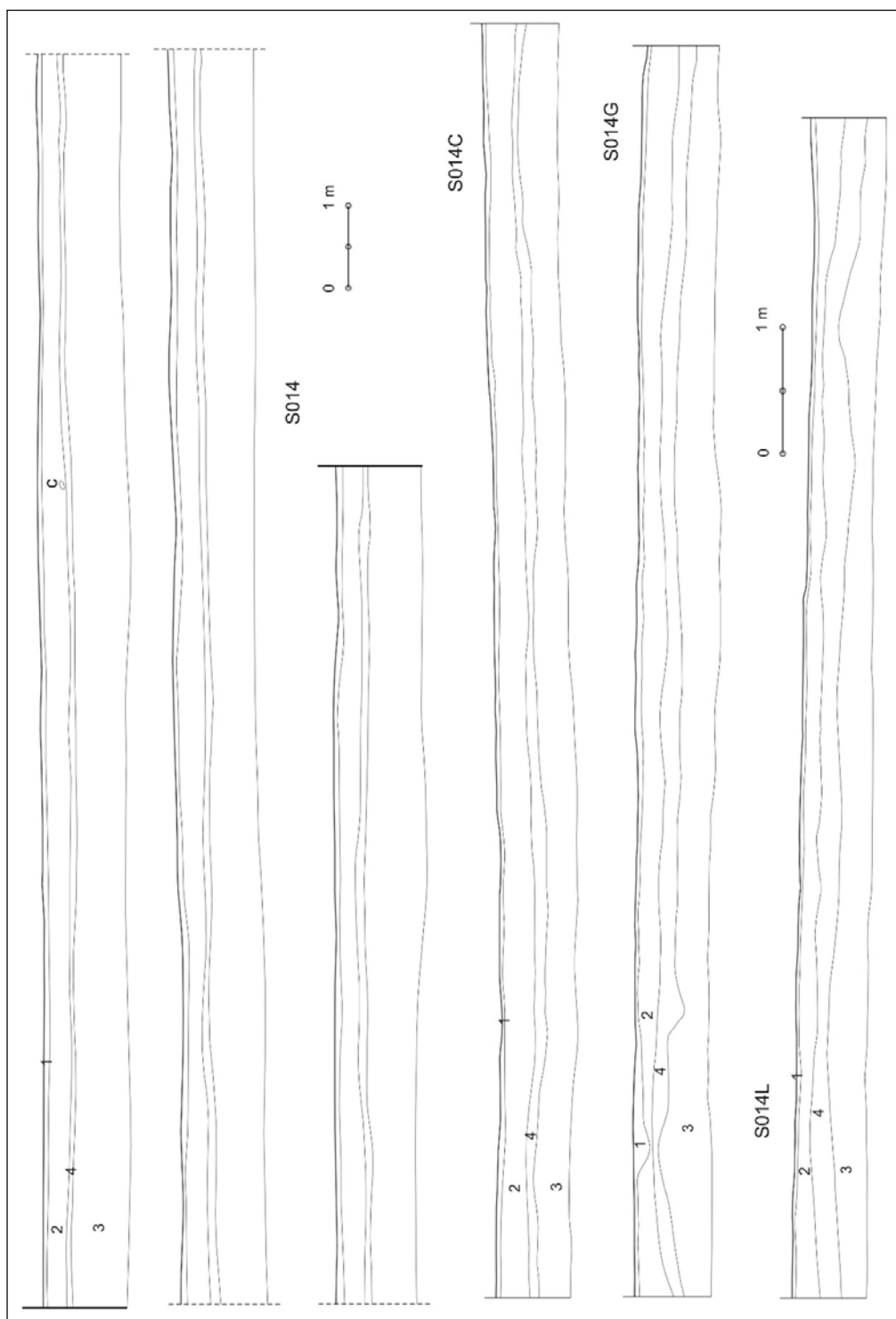

Fig. 4. Satu Barbă *Groapa de Animale*. Profile de secțiuni (indicativele se regăsesc în text).
Satu Barbă *Groapa de Animale*. Profiles of sections (the codes are mentioned in text).

Fig. 5. Satu Barbă *Groapa de Animale*. Imagine post-săpătură (noiembrie 2004). Săgeata indică amplasamentul aproximativ al bordeiului.

Satu Barbă *Groapa de Animale*. Post-digging image (November 2004). The arrow indicates the approximate location of the pit-house.

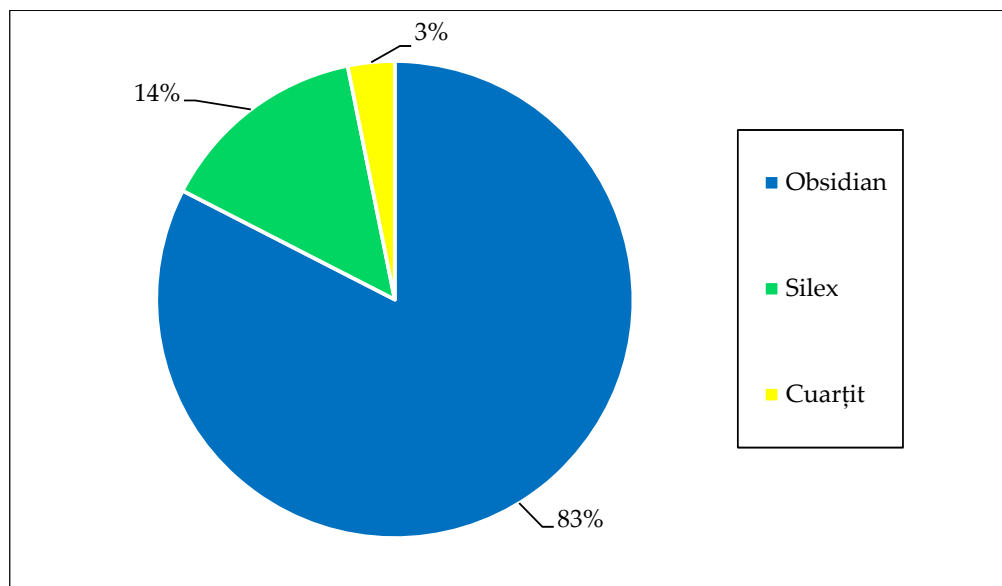

Fig. 6. Distribuția materiei prime folosite la Satu Barbă *Groapa de Animale*.

The distribution of raw material used at Satu Barbă *Groapa de Animale*.

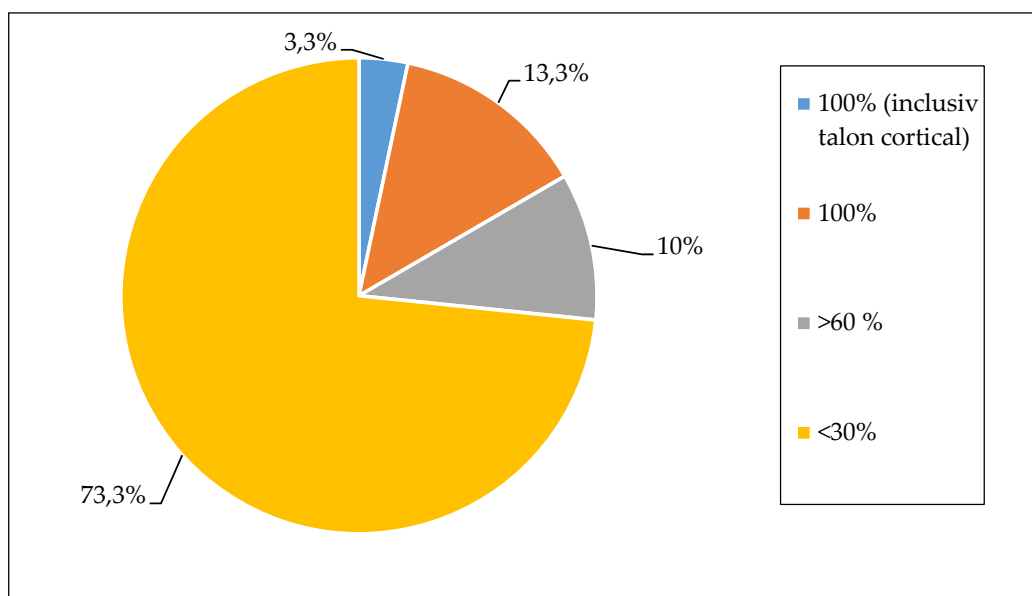

Fig. 7. Proporția cortexului în rândul pieselor debitate din obsidian.
The proportion of the cortical pieces among chipped pieces of obsidian.

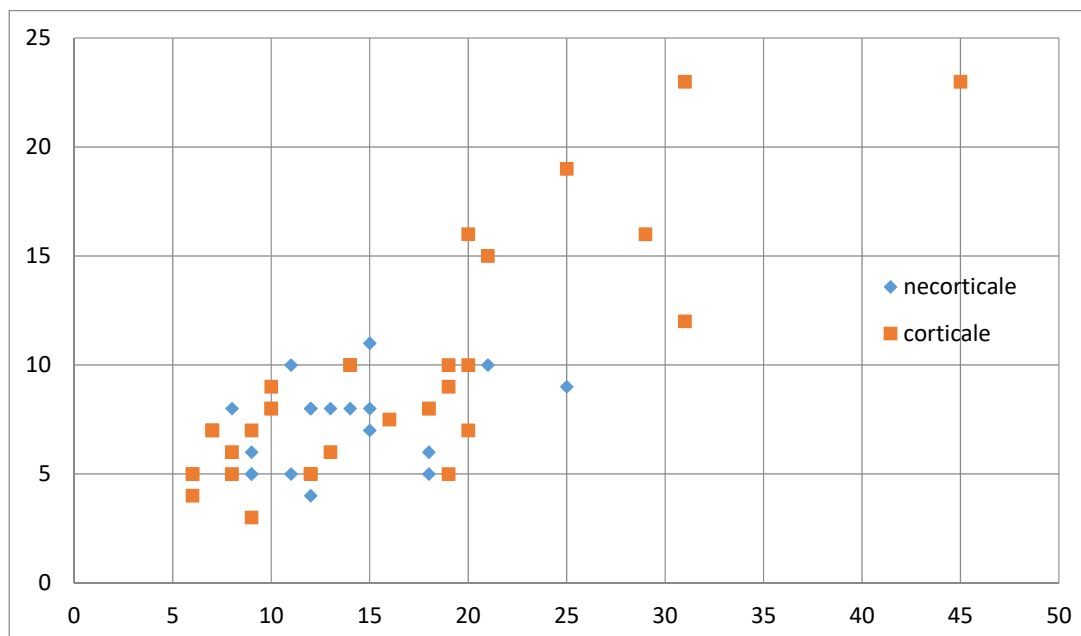

Fig. 8. Dimensiunile pieselor debitate din obsidian.
The dimensions of chipped pieces of obsidian.

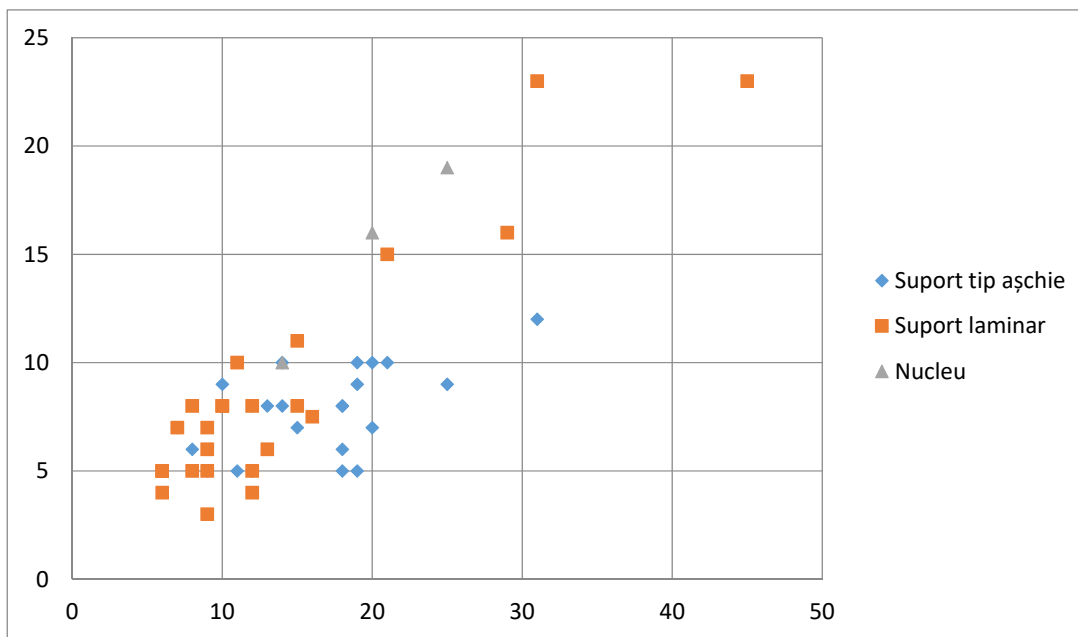

Fig. 9. Dimensiunile pieselor debitate din obsidian.
The dimensions of chipped pieces of obsidian.

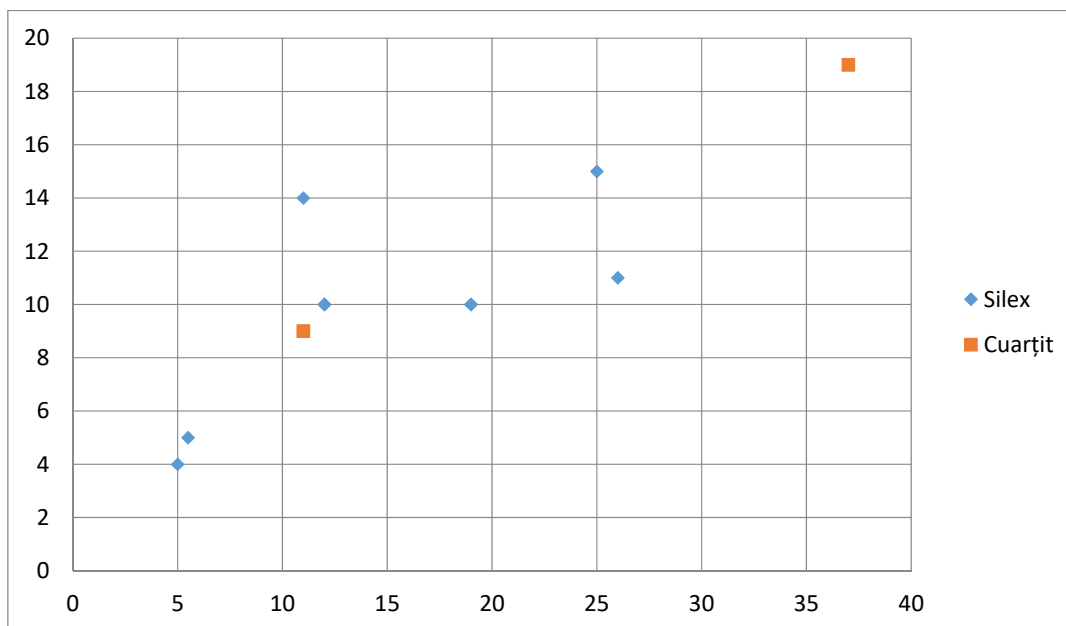

Fig. 10. Dimensiunile pieselor debitate din silex și cuarțit.
The dimensions of chipped pieces of flint and quartzite.

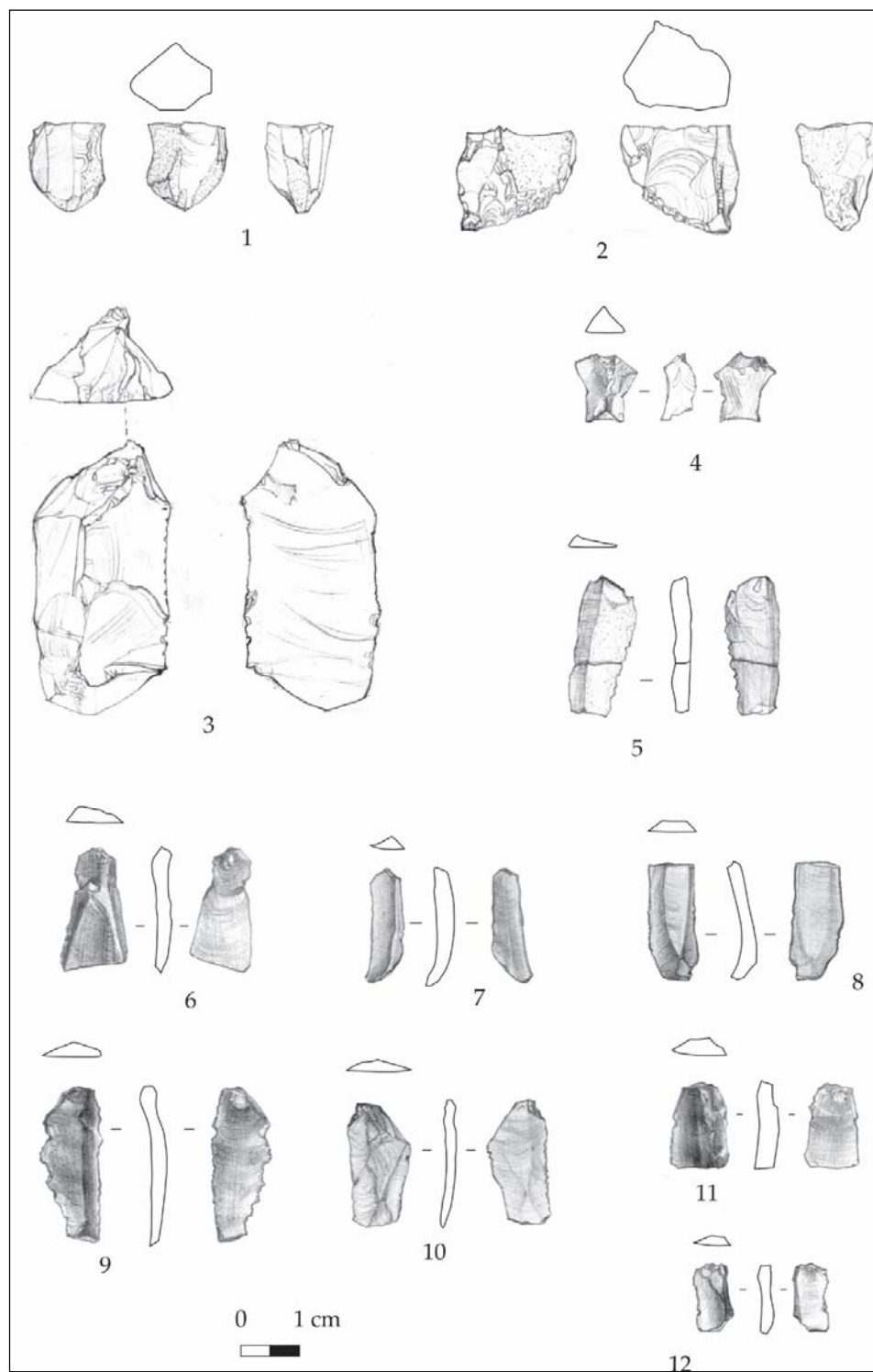

Fig. 11. Satu Barbă *Groapa de Animale*. 1-12. piese din obsidian.
 Satu Barbă *Groapa de Animale*. 1-12. pieces of obsidian.

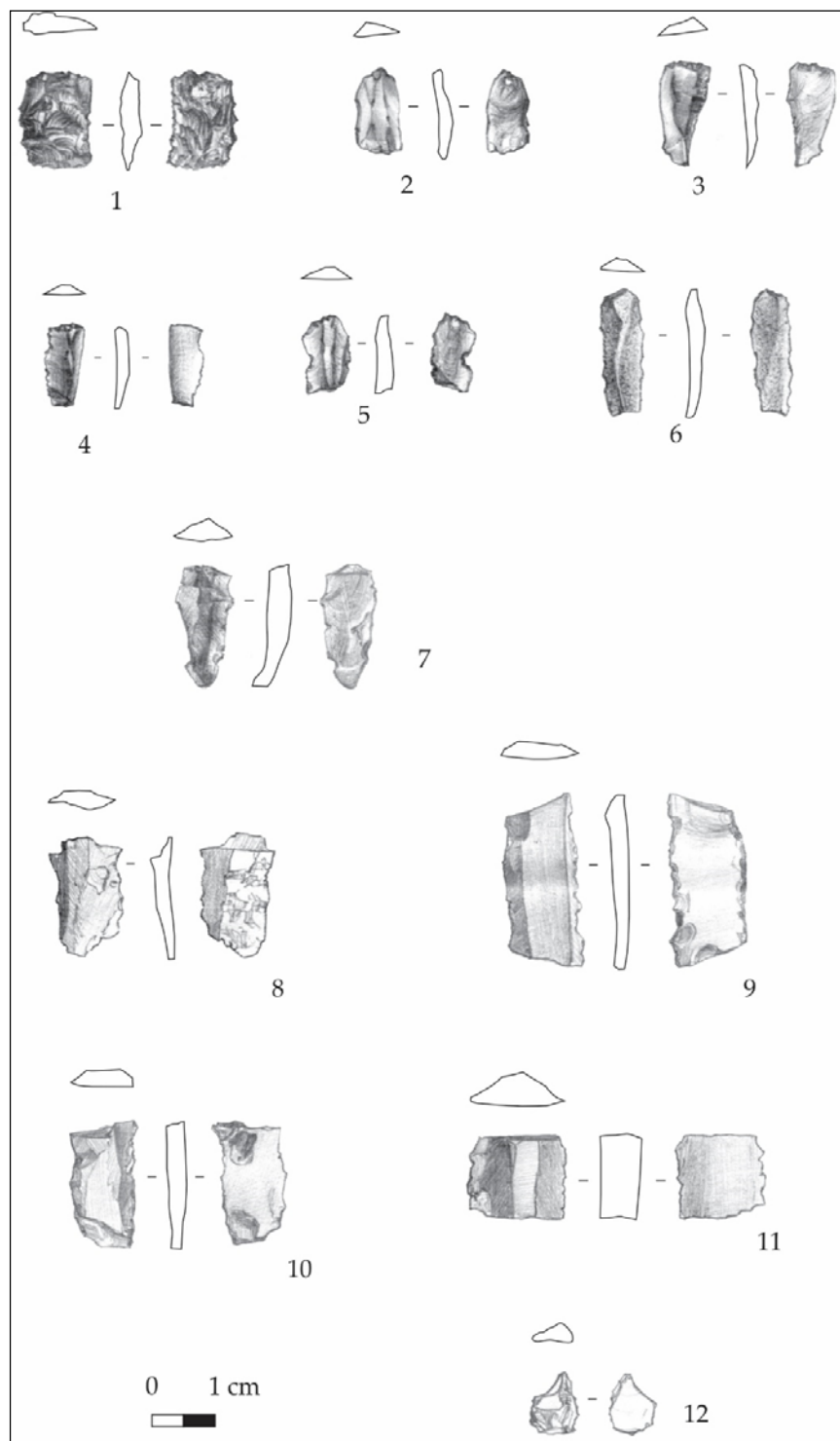

Fig. 12. Satu Bară *Groapa de Animale*. 1-7. piese din obsidian; 8-12. piese din silex.
 Satu Bară *Groapa de Animale*. 1-7. pieces of obsidian; 8-12. pieces of flint.